

Özgün Makale (Nitel Araştırma)

Unique Article (Qualitative Research)

Geliş Tarihi – Submitted: 17.12.2021

Kabul Tarihi – Accepted: 30.12.2021

Atıf Bilgisi / Reference Information

Borozancı, İ., Sezer, S., Türe, D., Panış, B. İ., Arıcı, A. & Bolat, G. B. (2021). Pandemi sürecinde fiziksel engelli bireylerin sorun ve beklentileri üzerine nitel bir inceleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 21 (2), 269-289.

Doi: <https://doi.org/10.54961/uobild.1038111>

PANDEMİ SÜRECİNDE FİZİKSEL ENGELLİ BİREYLERİN SORUN VE BEKLENTİLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR İNCELEME

İlayda BOROZANCI¹

Sena SEZER²

Duygu TÜRE³

Bilge İrem PANIŞ⁴

Aylin ARICI⁵

Gizem Burcu BOLAT⁶

ÖZ

Amaç: Bu araştırmanın amacı tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemi sürecinin, halihazırda pek çok sorunla mücadele eden, dezavantajlı gruplardan fiziksel

¹ Sosyal Hizmet Uzmanı, e-posta: ilaydaborozanci@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0 748-7611

² Sosyal Hizmet Uzmanı, e-posta: sena_sezerr@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2439-8696

³ Sosyal Hizmet Uzmanı, e-posta: duyguture@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9942-9437

⁴ Sosyal Hizmet Uzmanı, e-posta: bilgeiremp@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5148-6464

⁵ Arş. Gör. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, e-posta: aylin.a_@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3872-2984

⁶ Sosyal Hizmet Bilim Uzmanı, e-posta: bolatgizemburcu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2442-5658 (iletişim y.)

engelli bireylere etkisini araştırmak ve fiziksel engelli bireylerin Covid-19 pandemi sürecinde sağlık, sosyal, eğitim, fiziksel çevre koşulları, ulaşım, ekonomi ve medya alanlarında yaşadıkları sorunları belirlemektir. **Yöntem:** Çalışma, nitel araştırma yöntemi üzerine modellenmiştir. Çalışmada derinlemesine görüşme türlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışmanın örneklemini, yaşları 18 ile 65 arasında değişen fiziksel engele sahip 16 katılımcı oluşturmaktadır. Çalışmada örnekleme yöntemlerinden kartopu tekniği kullanılmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından hazırlanan demografik bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Görüşmeler çevrimiçi ortamda gerçekteştirilmiştir. **Bulgular:** Araştırmaya katılan 16 katılımcının 10'u erkek 6'sı kadındır. Erkeklerin 2'si evli, geri kalan katılımcılar bekar. Kadınların ise tamamı bekar. Erkeklerin çoğu 26-49, kadınların çoğu 18-25 yaş aralığındadır. Araştırma bulgularına göre katılımcıların pandemi sürecinde; hastaneye ulaşım güçlüğü, rehabilitasyon ve fizik tedavi sürecinde aksaklık, sosyalleşme imkanında azalma ve ekonomik sorunlar yaşadığı belirlenmiştir. **Sonuç:** Yapılan araştırmada elde edilen bulgulardan hareketle pandemi sürecinde yararlanılan uzaktan eğitim modelinde, okula gidip gelme konusunda yaşanan zorluklar ortadan kalktığı için katılımcıların çoğunun eğitim hayatlarının olumlu etkilendiği tespit edilmiştir. Pandemi sürecinde; katılımcıların çoğu sağlık alanında hastaneye ulaşım sorunları, randevu bulmakta zorlanma, hijyen sorunları ve tedavilerinde aksaklıklar yaşamıştır. Katılımcıların çoğu, kısıtlandıklarını ve evden çıkmadıkları için sosyalleşme imkanlarının olmadığını belirtmiştir. Bazı katılımcılar işsiz kaldıkları için ekonomik sorunlarla mücadele ettiklerini, desteklerin yeterli olmadığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla pandeminin, katılımcıların eğitim hayatlarını genellikle olumlu; sosyal hayatları ve sağlık süreçlerini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Engelli Sorunları, Pandemi, Fiziksel Engelli, Covid-19.

A QUALITATIVE EXAMINATION ON THE PROBLEMS AND EXPECTATIONS OF PHYSICALLY DISABLED INDIVIDUALS DURING THE PANDEMIC PROCESS

ABSTRACT

Purpose: The aim of this research is to investigate the effects of the Covid-19 pandemic process, which has affected the whole world, on individuals with physical disabilities from disadvantaged groups, who are currently struggling with many problems, and to examine the effects of physical disabilities on health, social, education, physical environmental conditions, transportation to identify the problems they experience in the fields of economy and media. **Method:** The study was modeled on the qualitative research method. In the study, semi-structured interview technique, which is one of the in-depth interview types, was used. The sample of the study consists of 16 participants with physical disabilities, aged between 18 and 65. Snowball technique, one of the sampling methods, was used in the study. In the study, demographic information form and semi-structured interview form prepared by the researchers were used as data collection tools. The data were analyzed by descriptive analysis method. The interviews were conducted online. **Results:** Of the 16 participants participating in the study, 10 were male and 6 were female. 2 of the men are married, the remaining participants are single. All of the women are single. Most men are in the 26-49 age range, and most women are in the 18-25 age range. According to the research findings, during the pandemic process of the participants; It was determined that he had difficulty in reaching the hospital, disruption in the rehabilitation and physical therapy process, reduced socialization opportunities and economic problems. **Conclusion:** Based on the findings obtained in the research, it was determined that the educational lives of most of the participants were positively affected since the difficulties experienced in commuting to school were eliminated in the distance education model used during the pandemic process. In the pandemic process; Most of the participants experienced transportation problems, difficulties in finding an appointment, hygiene problems and problems in their treatment in the field of health. Most of the participants stated that they were restricted and did not have the opportunity to socialize because they could not leave the house. Some participants stated that they struggled with economic problems because they were unemployed and that the support was not enough. Therefore, the pandemic has generally affected

the educational lives of the participants in a positive way; It has been concluded that it negatively affects social lives and health processes.

Keywords: Disability, Disability Problems, Pandemic, Physical Disability, Covid-19.

GİRİŞ

2019 yılı Aralık ayının sonlarında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan, bir solunum yolu hastalığı olan Covid-19, kısa sürede hızla yayılmış ve 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmiştir (Türk Tabipler Birliği Covid-19 İzleme Kurulu, 2020). Türkiye'de ilk Covid-19 vakası 11 Mart 2020'de açıklanmıştır. Bu tarih, Türkiye için pandeminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Türk Tabipler Birliği Covid-19 İzleme Kurulu, 2021). Toplumların devamlılığında aksaklık yaratan, hayatın olağan seyrini değiştiren veya bölen; ekonomik, sosyal ve fiziksel açıdan hasara neden olarak kişilerin fiziksel ve psikolojik açıdan iyi olma hallerini etkileyen her olay afet olarak değerlendirilmektedir. Covid-19 pandemi süreci de bireylerde fiziksel veya ruhsal etkiler bırakması, çok sayıda insanın kaybına neden olması; küresel çapta karantina, çalışma saatlerinde değişiklik, sokağa çıkma kısıtlamaları gibi alışılmadık dışı uygulamaları gerekli kılması gibi sonuçları açısından afet niteliğindedir (Artan, Atak, Karaman ve Cebeci, 2020).

Pandemide alınan tedbirler her bireyi farklı açılardan etkilemektedir. Ancak pandemi öncesinde çeşitli sıkıntılarla mücadele eden engellilerin bu süreçten daha çok etkilendiği düşünülmektedir. Engelli, toplumsal yaşama uyum sağlayamayan veya günlük ihtiyaçlarını karşılayamayan her türlü eksiklik ve bozuklukları olan kişilere denir. Engellilik; kişinin bedensel, duyuşsal, ruhsal, zihinsel, sosyal fonksiyonlarının azalması veya çalışmamasıdır. Bu bağlamda engelli bireyler, diğer bireyler ile eşit koşulları sağlayamamakta ve kısıtlanmaktadır (Erkoç ve Güner, 2021). Dünya nüfusunun önemli bir oranını engelliler oluşturmaktadır. Öyle ki günümüzde, dünyadaki toplam engelli insan sayısı 1 milyarı aşmıştır. Bu sayı toplam nüfusun yaklaşık %15'inin engelli olduğunu göstermektedir. Ulusal Engelli Veri Tabanı'na göre Ekim 2020 tarihinde Türkiye'deki engelli sayısı 2.535.233'tür. Bu veriye göre engelli bireylerin %56'sını erkekler %44'ünü kadınlar oluşturmaktadır (Engelli Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2020).

Engelli çeşitleri birçok farklı şekilde sınıflandırılmış olup genel olarak “Bedensel (Fiziksel) Engelli”, “Zihinsel Engelli” ve “Duygusal ve Ruhsal Engelli” olarak üç ana başlıkta toplanmıştır. Bu araştırmada yalnızca fiziksel engelli bireyler ele alınmıştır.

Fiziksel engellilik, normal yaşamı sürdürmek için gerekli olan bedensel fonksiyonlardan, doğuştan ya da sonradan yoksun olma durumudur. Beden, dış veya iç organlarda kısmi ya da tam sorun yaşar. Çeşitli nedenlerle kemik, eklem veya kasların kısmi ya da tamamen fonksiyonunu kaybetmesi sonucu oluşabilir (Kumtepe, 2001).

Engelli bireyler günlük yaşamda birçok sorun ile yüz yüze gelmekte; sağlık, istihdam, eğitim başta olmak üzere birçok alanda ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar (Altındağ ve Sağlam, 2017). Fiziksel çevre sorunları, iç ve dış mekânlarda engelliler için gerekli ve yeterli düzenlemelerin yapılmaması sebebiyle ulaşım zorlukları ve gündelik yaşama katılamama gibi durumlara neden olmaktadır. Engellilerin istihdam alanında yaşadıkları en büyük sorun iş hayatına aktif bir şekilde katılamamalarıdır. Engellilerin, zorunlu ihtiyaçlarının yanı sıra tıbbi tedavilerinin gerektirdiği malzemeleri rahatlıkla temin edebilmeleri için ekonomik gelir kaynağına sahip olmaları gerekir. Her ne kadar engelli çalıştırma zorunluluğu gibi düzenlemeler olsa da toplam engelli sayısı göz önünde bulundurulduğunda işyerlerinde açılan engelli kadrolarının yetersiz olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple engellilerin hem engel durumları hem de mevcut koşullardan dolayı iş bulmaları daha da güç bir hal almaktadır. Engelli bir birey, engellilik hali dışında vücutta yara oluşumu, diğer bireylere göre kronik hastalıklara daha yatkın olma, engelliliğin getirdiği fonksiyon kayıpları, tedavinin daha uzun ve daha karmaşık yapıda olması gibi dezavantajlı durumlar yaşayabilmektedir (Karip, 2016). Eğitim konusunda ise engelli bireyler, küçük yaşlarda ailelerinin desteği ile eğitimlerini belli bir seviyeye kadar getirebilseler de yükseköğretimde farklı sorunlar ile karşılaşabilmektedir. Bu seviyede engelliler, gerekli imkânlar sağlanamadığı için eğitimlerine devam edememekte ya da üniversitede karşılaştıkları sorunlar sebebiyle devam etmek istememektedir. Bu konuda yaşanan sosyal sorunlar ise engellinin içinde bulunduğu toplumun engelliliğe bakış açısı ile doğrudan alakalıdır. Kimi zaman ailesinin, çoğu zaman ise toplumun engellileri farklılaştırması, onlara acıması ya da onları yok sayması, dışlaması, eksik görmesi gibi sebepler engellilerin sosyal sorunlarını oluşturmaktadır. Bu sorunların çözümü için çalışmalar yapılırsa da tamamen ortadan kaldırmak hiçbir dönemde mümkün olmamıştır.

Hayatımıza yeni dâhil olan pandemi süreci engelli bireylerin hayatında değişimlere yol açmıştır. Covid-19 pandemisi, sosyal düzeni derinden etkileyerek tüm toplumu fiziksel, psikolojik ve ekonomik alanda değişime uğratmıştır. Engellilerin fiziksel temasa ihtiyaç duymaları; hijyen konusunda zorluk yaşamalarına ve salgından yeterince korunamamalarına neden olmaktadır. Bununla birlikte engelli bir bireyin ölüm riski, vücudunun virüse karşı daha hassas olabileceği düşünülerek sağlıklı bir insana göre daha yüksek görülmektedir (BM, 2020). Dolayısıyla Covid-19 pandemisi fiziksel engelli bireyleri sadece fiziksel olarak değil sosyal, ekonomik ve psikolojik açılardan da etkilemiştir.

GEREKÇE VE YÖNTEM

Bu çalışmada halihazırda sağlık, sosyal, eğitim, fiziksel çevre ve ulaşım, ekonomi ve medya alanlarında sorun yaşayan fiziksel engelli bireylerin pandemiden nasıl etkilendiklerini ve bu süreçteki beklentilerini tespit etmek amaçlanmıştır. Çalışmanın özgün yanı, engelli sorunlarının pandemi çerçevesinde ele alınmış olmasıdır. Çalışmada, elde edilen verilere dayanarak bu alanda gerçekleştirilebilecek uygulamalara ilişkin önerilere yer verilmiştir. Bu çalışmanın, pandemi gibi yaşamı her açıdan etkileyen durumlarda engellilere yönelik yapılacak düzenlemeler ve politikalara referans olabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırma nitel yöntem üzerine modellenmiştir. Nitel araştırmalar; insanlara yönelik algı ve olayları, sosyal gerçeklikte ve doğal ortamında değerlendirerek yapılmaktadır. Bu yöntem, özellikle veri toplamanın zor olduğu veya az çalışılmış konuların incelenmesinde kolaylık sağlamaktadır (Baltacı, 2019). Nitel araştırmalarda konu, katılımcıların perspektifinden ele alınmaktadır (Yüksel, 2020). Nitel araştırmalar, daha az sayıda katılımcı ile daha fazla görüşme yaparak araştırmacıya meselenin detayını anlayabilme olanağı tanımaktadır (Yaman, 2014). Bu araştırmada; fiziksel engelli bireylerin pandemi sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve bunu etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla katılımcıların bakış açıları ve deneyimlerine yer verilmek istendiğinden nitel yöntem tercih edilmiştir.

Veri Toplama Tekniği

Nitel araştırmalarda görüşme, doküman ve gözlem gibi veri toplama teknikleri kullanılmaktadır (Baltacı, 2019). Bu araştırmada görüşme tekniğinden yararlanılmıştır.

Görüşmelerde amaç katılımcının iç dünyasını anlamaya çalışmaktır. Bu teknikte, araştırılan konu hakkında bireyin deneyimleri, tutumları, düşünceleri, algıları ve tepkileri gibi gözlenemeyen bilgilere ulaşılması amaçlanır. Görüşme tekniğinin; yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış veya yapılandırılmamış türleri bulunmaktadır (Karataş, 2015).

Bu araştırmada görüşme türlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknikte, görüşmelerde kullanılmak üzere sorular oluşturulur. Hazırlanan sorular katılımcılara aynı sıra ile yöneltilir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği katılımcılara, soruları istediği esneklikte yanıtlayabilme imkânı tanımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu araştırmada görüşmeler, 07.04.2021/15.05.2021 tarihleri arasında telefon ve çevrim içi uygulamalar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin yaklaşık 45 dakika sürdüğü gözlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan 11 sorudan oluşan demografik bilgi formu ile 14 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Örnekleme

Araştırmada olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme kullanılmıştır. Kartopu örnekleme; kişiden kişiye, kişiden de durumlara ulaşarak farklı olguları açıklayabilmek için kullanılır (Baltacı, 2018). Bu çalışmada da önceden belirlenen fiziksel engelli bireylerle temasa geçilmiş, daha sonra onlar aracılığıyla diğer katılımcılara ulaşılmıştır. Çalışmanın örneklemini, yaşları 18 ile 65 arasında değişen fiziksel engele sahip 16 gönüllü katılımcı oluşturmaktadır.

Araştırmanın Etiği

Araştırmaya başlamadan önce İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan 06.04.2021 tarihli toplantı ve 2021/95 numaralı karar ile etik kurul onayı alınmıştır. Katılımcılar, araştırmanın konusuna ve sorularına ilişkin bilgilendirilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce katılımcılara gönüllü formu iletilmiştir. Katılımcıların gönüllü formundaki bilgileri anladıkları ve araştırmaya katılmayı onayladıkları teyit edildikten sonra görüşme yapılmaya başlanmıştır. Görüşmeler, katılımcıların izinleri alınarak ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma sonuçları betimsel analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Betimsel analiz yaklaşımında amaç, görüşmeler ve yapılan gözlemler sonucunda elde edilen verileri düzenlemek ve yorumlamaktır. Bu yöntemde görüşme yapılan kişilerin görüşlerini daha çarpıcı yansıtmak için doğrudan alıntılar yapılabilir. Veriler temalara göre sınıflandırılır ve bulgular arasında neden sonuç ilişkisi kurulur (Karataş, 2015). Bu araştırmada da ulaşılan veriler; sağlık, sosyal, eğitim, fiziksel çevre/ulaşım, ekonomi ve medya temalarına göre düzenlenmiştir. Araştırma sırasında güvenirliliği artırmak amacıyla elde edilen verilerin deşifresi ve kodlaması iki farklı kişi tarafından gerçekleştirilmiştir. Deşifre esnasında veriler üzerinde hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Metin içerisinde görüşmeci kelimesi kısaltılmış, kadın görüşmeciler “GK”, erkek görüşmeciler “GE” şeklinde kodlanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bölümde öncelikle demografik bulgulara değinilerek pandemi sürecinde fiziksel engelli bireylerin; sağlık, sosyal, eğitim, fiziksel çevre/ulaşım, ekonomi ve medya alanlarında yaşadıkları sorunlara ilişkin bulgulara geçilecektir.

Demografik Bulgular

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

	Cinsiyet					
	Kadın			Erkek		
	Yaş Aralığı			Yaş Aralığı		
Medeni Durum	18-25	26-49	50-65	18-25	26-49	50-65
Bekar	GK2	GK1	GK5	GE4	GE1	GE3
	GK4	GK3		GE5	GE2	GE6
	GK6				GE7	GE9
Evli					GE10	GE8

GK: Görüşmeci kadın; **GE:** Görüşmeci erkek

Araştırmaya katılan 16 katılımcınının 10'u erkek 6'sı kadındır. Erkeklerin 2'si evli (GE8, GE10) geri kalan katılımcılar bekadır. Kadınların ise tümü bekadır. Erkeklerin 2'si 18-

25, 5'i 26-49 ve 3'ü 50-65 yaş aralığındadır. Kadınların 3'ü 18-25, 2'si 26-49 ve 1'i 50-65 yaş aralığındadır (Tablo 1).

Tablo 2. Engellik Çeşitlerinin Oranlara Göre Dağılımı

ENGELLİLİK DERECESESİ	50-84	85-100
Görme Engelli		GE4 GE5 GE7 GE10 GK2 GK3 GK4 GK6
Ortopedik Engelli	GE1 GE2 GE8 GE9 GK1	GE3 GE6 GK5

Katılımcıların 8'i görme 8'i ortopedik engellidir. Görme engellilerin tamamı 85-100 derece aralığındadır. Ortopedik engellilerin 5'i 50-84 derece, 3'ü 85-100 derece aralığındadır (Tablo 2).

Covid-19 Pandemisinin Fiziksel Engelli Bireylerin Sağlık Sorunlarına Etkisi

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen herhangi bir kronik rahatsızlıklarının olup olmadığına ilişkin soruda; bir katılımcı (GE1) emboli, bir katılımcı (GE3) şeker ve tansiyon, bir katılımcı (GE8) KOAH ve bir başka katılımcı (GE10) tiroid, diyabet ve kardiyolojik sorunları olduğunu ve diğer katılımcılar ise kronik rahatsızlıklarının olmadığını belirtmiştir. Fiziksel engelli bireylerin pandemi sürecinde yaşadığı sağlık sorunlarını tespit etmek amacıyla katılımcılara çeşitli sorular yöneltilmiştir. “*Pandemi öncesi sağlık hizmetlerinde karşılaştığınız sorunlar nelerdir?*” sorusuna çoğu katılımcı; bekletilme, öncelik verilmeme, hastanelerin engellilere uygun olmaması, hastaneye ulaşma güçlüğü, hastane içinde ulaşım güçlüğü, rehabilitasyon ve fizik tedavi yetersizliği sorunları yaşadığını belirtmiştir.

“*Sağlık hizmetlerinden ek beklentiniz var mı?*” sorusuna bir katılımcı (GE3) kullandıkları araçların ücretli ve yedek parçalarının da çok pahalı olduğunu, bu nedenle kendilerine ücretsiz verilmesi gerektiğini; iki katılımcı (GE7, GK1) hastanelerde nakil için yardımcı bir personel olması; bir başka katılımcı (GK1) rehabilitasyon gibi hizmetler için rapor alma zorunluluğu olmaması gerektiğini; diğer katılımcılar ise ek bir beklentilerinin olmadığını belirtmiştir.

“*Pandemi, sağlık hizmetlerinden yararlanma sürecinizi nasıl etkiledi?*” sorusuna altı katılımcı (GE1, GE2, GE3, GE4, GK1 ve GK5), kötü etkilediğini ve bu süreçte hastaneye gitmeye korktuklarını; ayrıca iki katılımcı (GE3, GK1) ise bir senedir fizik tedaviyi durdurduğunu belirtmiştir. Bir katılımcı (GE7), bu dönemde psikolojik olarak sorun yaşadığını ifade ederken; bir başka katılımcı (GK4) hastaneye gitmekten korkmadığını fakat randevu bulmakta zorlandığını belirtmiştir. Geri kalan katılımcılar

pandemide hiçbir sorun yaşamadıklarını, pandeminin hastane ve tedavi süreçlerini etkilemediğini söylemişlerdir. “*Pandemide sağlık hizmetlerinde yaşadığınız sorunların çözümü için yapılan uygulamalar nelerdir?*” sorusuna bütün katılımcılar yapılan uygulamaları yetersiz bulduklarını ve iyileştirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

COVID-19 Pandemisinin Fiziksel Engelli Bireylerin Sosyal Sorunlarına Etkisi

Katılımcılara yöneltilen “*Sosyal hayatınızdan bahseder misiniz?*” sorusuna katılımcıların çoğu pandemi öncesinde aktif bir sosyal hayatlarının olduğunu ve engel durumlarının sosyalleşmelerini olumsuz yönde etkilemediğini belirtmiştir. Üç katılımcı (GE8, GK1, GK5) ise sosyal hayatlarının üye oldukları engelli alanındaki dernekler aracılığıyla aktifleştirdiğini, daha öncesinde sosyalleşme konusunda sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

“*Sosyal hayatınızda karşılaştığınız sorunlar nelerdir?*” sorusuna katılımcıların çoğu mevcut sosyal sorunlarının toplumun engellilere olan bakış açılarından kaynaklandığını dile getirmiştir. İki katılımcı (GE3, GE4), insanların onlara engel durumlarından dolayı hiçbir şey yapamazmış gibi davrandıklarını, dışarı çıktıklarında neden dışarı çıktıklarını bile sorguladıklarını ve kendileri ile iletişim kurmak yerine yanındaki insanlarla onların hakkında konuştuklarını bu yüzden de kendilerini dışlanmış hissettiklerini belirtmiştir. Katılımcıların bir kısmı fiziksel çevre koşullarının yetersizliğinden dolayı sorun yaşadıklarını ve bunun sosyalleşmelerini engelleyen önemli unsurlardan biri olduğunu, bir katılımcı (GK2) ise ulaşım ile ilgili sorunlar nedeniyle sosyalleşemediğini ifade etmiştir. Ayrıca bazı katılımcılar (GE3 ve GK4), gençlerin engellilere bakış açılarının orta ve ileri yaş gruplarına kıyasla daha olumlu olduğunu ifade etmiştir.

“*Pandemi sosyal hayatınızı nasıl etkiledi?*” sorusuna bir katılımcı (GK6) dışındaki bütün katılımcılar, pandeminin sosyalleşmeleri üzerinde olumsuz bir etki yarattığını, sosyal hayatlarını durdurduğunu; bir katılımcı (GE9) hastalık kapmamak için sosyalleşemediğini ve kızı ile görüşemediğini; bir başka katılımcı (GK6) ise pandemi öncesinde de sosyal bir hayatının olmadığını, çok fazla dışarı çıkmadığını ve bu yüzden pandeminin sosyal hayatını olumsuz yönde etkilemediğini belirtmiştir.

Covid-19 Pandemisinin Fiziksel Engelli Bireylerin Eğitim Sorunlarına Etkisi

“*Eğitim hayatınızdan bahseder misiniz?*” sorusuna katılımcıların çoğu eğitim hayatlarında çeşitli sorunlar ile karşılaştığını dile getirmiştir. Eğitim hayatında sorun

yaşayan katılımcıların çoğu (GK3, GK6, GE4, GE7, GE10) görme engelli olduğu için materyal erişimi ile ilgili sorun yaşadığını söylemiştir. Katılımcıların bir kısmı (GK2, GK5, GK6, GE3, GE4), eğitim alanında karşılaştıkları sorunlardan birinin eğitimcilerin ve velilerin bilinçsiz tutumlarından kaynaklandığını belirtmiştir. Dört katılımcı (GK1, GK4, GE1, GE9), eğitim hayatlarında bir zorluk ile karşılaşmadıklarını; iki katılımcı (GK1 ve GE1) eğitim aldıkları kurumlardaki eğitimcilerin ve akranlarının duyarlı olduğunu, bu yüzden sorun yaşamadığını ifade etmiştir.

“Pandemi eğitim hayatınızı nasıl etkiledi?” sorusuna katılımcıların çoğu bu dönemde eğitim almadıkları için eğitim alanında olumlu ya da olumsuz olarak etkilenmediklerini belirtmiştir. Pandemi döneminde eğitim alan katılımcılardan bazıları (GK2, GK3, GK6) pandeminin eğitim olanaklarını kolaylaştırdığını dolayısıyla olumlu yönde etkilediğini; bir katılımcı (GK3) okula gidip gelme konusunda yaşadığı sıkıntıları uzaktan eğitim sürecinde yaşamadığını; bir katılımcı (GK6) ise uzaktan eğitim ile sınavlara bireysel olarak girebildiği için olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir. Bazı katılımcılar (GK2, GK4, GE5) ise pandemi sürecinin eğitim hayatlarını olumsuz etkilediğini aktarmıştır. Bu durumun oluşmasına ise; eğitimcilerle iletişimin zorlaşması, ders anlatımlarının görsel araçlar üzerinden gerçekleşmesine bağlı olarak görme engelli öğrencilerin dersten verim alamaması gibi faktörlerin sebep olduğu belirtilmiştir.

Covid-19 Pandemisinin Fiziksel Engelli Bireylerin Fiziksel Çevre ve Ulaşım Sorunlarına Etkisi

Katılımcılara fiziksel çevre koşulları ve ulaşımında karşılaştıkları zorluklar sorulduğunda bir katılımcı (GE9) dışındaki bütün katılımcılar, fiziksel çevre koşulları için en az bir sorun yaşadığını belirtmiştir. Katılımcılar; sarı çizgilerin dayanıksız olması, sarı çizgilere tezgâh, direk vb. engellerin konulması, rampaların çok dik olması, rampaların önüne ve kaldırımlara araç park edilmesi, bazı yerlerde rampa olmaması, bazı merdivenlerin bozuk olması ve kaldırım basamaklarının yüksek olması konularında sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcılar, otobüste karşılaştıkları zorluklardan bahsederken; otobüs şoförlerinin yaklaşımı, sesli anonsların yetersizliği, otobüs numaralarını görememe ve otobüs kartı vize değişikliği sorunlarına değinmişlerdir. Bir katılımcı (GE10) metroda raylara düşme tehlikesinden dolayı istasyonlarda peron ayırma sistemi olması gerektiğini belirtmiştir. Üç katılımcı (GE3, GE8, GE9), ulaşımında bir sorun yaşamadığını belirtirken; iki katılımcı (GE1, GE3) dışındaki tüm katılımcılar evlerinin fiziksel koşullarının uygun olduğunu; bir

katılımcı (GE1) evinin ulaşımının uygun olmadığını ve bir başka katılımcı (GE3) ise evinin uygun olmadığını fakat gerekli düzenlemeyi yaptırdığını ifade etmiştir. Ayrıca, iki katılımcı (GE4, GE7) alışveriş yaparken reyondaki ürünlerin yerinin sıklıkla değişmesinden dolayı ve bir katılımcı da (GE8) marketteki engelli park yerlerinde sorun yaşadığını dile getirmiştir.

“Pandemi fiziksel çevre koşullarınızı nasıl etkiledi?” sorusuna dört katılımcı (GE4, GE7, GK2 ve GK3) pandemi sürecinde hijyen konusunda sorun yaşadığını; yedi katılımcı (GE3, GE5, GE6, GE8, GE10, GK4, GK5) kısıtlandıklarını ve/veya dışarı çıkamadıklarını, bir katılımcı (GK4) ise otobüs saatlerinin azalmasının sorun oluşturduğunu belirtirken; beş katılımcı (GE1, GE9, GK1, GK3, GK6) ise bir sorun yaşamadıklarını ifade etmiştir. *“Fiziksel çevre koşullarında yaşadığınız sorunların çözümü için yapılan uygulamalar nelerdir?”* sorusuna beş katılımcı (GE2, GE3, GE6, GE7, GK2) yapılan uygulamaları yeterli bulmadığını söylemiş; bir katılımcı (GE2) ise gerekli uygulamaların sadece seçim zamanı gerçekleştirildiğini belirtmiştir.

Covid-19 Pandemisinin Fiziksel Engelli Bireylerin Ekonomik Sorunlarına Etkisi

“Ekonomik durumunuzdan bahsedebilir misiniz?” sorusuna bazı katılımcılar işsiz olduklarını, bazı katılımcılar ise öğrenci olduklarını, bu yüzden çalışmadıklarını söylemişlerdir. Geri kalan katılımcılar bir işte çalışmaktadır. İki katılımcı (GE1, GE3) sosyal yardım aldıklarını belirtmiş; bir katılımcı (GE3) tek ekonomik gelirinin sosyal yardımlar olduğunu ve bu yardımlar ile sadece ihtiyaçlarının bir kısmını karşılayabildiğini, desteklerin yetersiz olduğunu ama bu yardımlar olmadan geçimini sağlayamayacağını aktarmıştır.

“İstihdamla ilgili sorun yaşadınız mı?” sorusunu katılımcılar genel olarak istihdamın yetersiz olduğu şeklinde cevaplamıştır. İki katılımcı (GK1, GE8) iş bulmakla ilgili sıkıntı yaşadığını; üç katılımcı (GK3, GE8, GE10) ise istihdama yönelik politikaların yetersiz olduğunu, var olan politikaların da yeteri kadar uygulanmadığını ve gerekli denetlemelerin yapılmadığını, bu sebeple engellilerin kamu ve özel sektörde ciddi bir istihdam sorunu yaşadığını belirtmiştir.

“Pandemi dönemi ekonomik durumunuzu nasıl etkiledi?” sorusuna katılımcıların çoğu etkilenmediğini söylemiştir. Katılımcılardan dördü (GE1, GE3, GE4, GE6) ise ekonomik olarak olumsuz etkilendiğini, bu süreçte işsiz kaldığını belirtmiştir.

Covid-19 Pandemisinde Medyanın Engelli Sorunlarına Yaklaşımı

Fiziksel engelli bireylerle yapılan görüşmede “*Medyanın engellilere bakış açısını nasıl buluyorsunuz?*” sorusunda tüm katılımcıların medyadaki engelli algısına karşı olumsuz tutumlar geliştirdiği gözlemlenmiştir. Katılımcıların tamamı, medyanın engelli bireylerin asıl sorunlarına değinmediğini düşünmektedir. Üç katılımcı (GE2, GE8, GE9) medyanın engellilerin sorunlarını yeterli ve doğru bir şekilde yansıtmadığını, engelliliğe ilişkin çoğu zaman piar ve çıkar amaçlı yaklaşımlar sergilediğini ve ötekileştirici bir üslup kullandığını dile getirmiştir. Üç katılımcı (GE3, GE6, GK1), medyanın engellileri çoğu zaman sadece engelliler gününde hatırladığını kalan günlerde yok saydığını; diğer katılımcılar (GE1, GE4, GE5, GE7, GE10, GK2, GK3, GK4 GK5 ve GK6) ise medyanın engelliler üzerinden şov amacı güderek, onların engel durumlarını ajite ve dramatize ederek prim/rejting elde etmeye çalıştıklarını, dolayısıyla medyada engellilik konusunun yalnızca gösteriş niteliğinde ve yüzeysel bir şekilde işlendiğini düşünmektedir.

Araştırmaya göre katılımcıların çoğu, medyanın pandemide engellilerin sorunlarına değinmediğini düşünmektedir. Fiziksel engelli bireyler, pandemi sürecinde de medya ile alakalı sorunlarının değışmediğini ve aynı sorunların devam ettiğini ifade etmiştir.

TARTIŞMA

Araştırma kapsamında sağlık, sosyal, eğitim, fiziksel çevre ve ulaşım, ekonomi ve medya alanlarında fiziksel engelli bireylerin pandemi öncesi ve pandemi sürecinde karşılaştıkları sorunların seyri ve çözümlerine yönelik yapılan uygulamalar değerlendirilmiştir.

Araştırma verilerine göre, fiziksel engelli bireylerin sağlık hizmetlerinde bekletilmesi, öncelik verilmemesi, hastanelerin fiziki olarak engellilere uygun olmaması, hastaneye ulaşma ve hastane içinde ulaşım güçlüğü yaşamaları, rehabilitasyon ve fizik tedavi yetersizliği gibi sorunları bulunmaktadır. Katılımcıların neredeyse yarısının ise sağlık hizmetlerinde bir sorunla karşılaşmadığı tespit edilmiştir. Literatürde benzer sonuçlara ulaşılan çalışmalar mevcuttur. Karip ve Özata'nın (2017) yaptıkları çalışmada engelli bireylerin sağlık hizmetlerinde; ulaşım zorlukları, engelli otoparkının kullanılamaması, engellilere yönelik hostes hizmetinin sunulmaması, sağlık tesisi içerisinde hareket güçlüğü yaşama, öncelik hakkının kullanılamaması ve sağlık tesislerindeki işlemlerinin

başka günlere ertelenmesi sorunları ile karşılaştıkları tespit edilmiştir. Aydın (2020) ise işitme engelli bireylerin sağlık hizmetlerinde karşılaştıkları engelleri; sağlık hizmeti sunan kurumların yeterli bilgi ve becerisinin olmamasından kaynaklanan aksaklıklar, engelli kişilerin sağlığı geliştirme veya hastalık önleme hizmetlerini yanlış anlamaları, iletişim zorluğu yaşamaları ve sağlık hizmetlerine erişim hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları şeklinde sıralamıştır.

Elde edilen bulgulara göre bazı katılımcılar pandemi sürecinde sağlık hizmetlerine ilişkin bir sorun yaşamazken; bazılarında ise bu sürecin fizik tedaviyi durdurma, randevu bulmakta zorlanma, normalin üstünde anksiyete yaşayarak virüs bulaşacağı endişesiyle hastaneye gitmekten korkma gibi olumsuz yansımaları olmuştur. Fiziksel engelli bireylerin normal zamanlarda dahi sağlık hizmetlerine erişimde zorluklar yaşadığı görülmektedir. Araştırma sonucunda fiziksel engelli bireyler için Covid-19'dan kaynaklanan riskler başka faktörlerle de birleşince sağlık hizmetlerine ilişkin sorunların daha vahim bir boyut kazandığı gözlemlenmiştir. Literatürde benzer sonuçlara ulaşılan çalışmalar mevcuttur. Jesus ve arkadaşları (2021) yaptıkları araştırmada fiziksel engelli bireylerin pandemi sürecinde yaşadığı sağlık sorunlarını; sağlık hizmetlerine erişimde aksama, bozulan rutinler nedeniyle psikolojik sorunlar yaşama ve fiziksel aktivitenin azalması sonucu sağlığın bozulması şeklinde sıralamaktadır. Kara ise 2020 yılında yaptığı çalışmada engelli bireyler için sunulan olağan hizmetlerin ve desteğin kesintiye uğraması, genellikle eşlik eden kronik rahatsızlıklar, sağlık ile ilgili bilgilendirmelerin yetersiz olması, gerekli mal ve hizmetlere erişimin zor olması gibi unsurların bir araya gelmesinin, bu bireyler için ölümle sonuçlanacak enfeksiyon risklerini arttırmakta olduğu sonucuna ulaşmıştır. Nitekim konuya ilişkin olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın (ASHB), pandemi sürecinde bulaşıcı hastalık riskini azaltmak amacıyla engelli bireylere yönelik bazı düzenlemeler yaptığı görülmektedir. ASHB'nin aldığı karara göre pandemi sürecinde engelli evde bakım yardımı alan ve engelli aylığından faydalanan kişilere sağlanan nakdi aylık yardımlar ile evde bakım yardımlarının devamlılığı için belirli sürelerde yenilenmesi gereken sağlık raporlarının geçerliliği uzatılmıştır (ASHB, 2020).

Araştırma kapsamında katılımcıların pandemi sürecinde en çok etkilendiği alanın, sosyal alan olduğu tespit edilmiştir. Toplumda fiziksel engelli bireylerin günlük hayata katılımının riskli ve yanlış olduğu, tek başına dışarıda bulunmamaları gerektiği gibi önyargılar oldukça yaygındır. Literatür incelendiğinde fiziksel engellilerin sosyal

alandaki toplumun onları ayırıştırması, onlara acıyarak bakması ya da onları yok sayması, dışlaması, eksik görmesi gibi sorunlar ile karşılaştıkları görülmektedir (İkizoğlu, 2005). Bu çalışmada elde edilen bulgulara bakıldığında, bütün katılımcılar, pandemi döneminin sosyal hayatları üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Sosyalleşememe nedenleri ise virüs kapma korkusu, sokağa çıkma yasakları, uzaktan eğitim ve evden çalışma şeklinde sıralanabilir. Bulgular, literatür ile paraleldir. Başaran (2020) engelli bireyler ile yaptığı araştırmada, engelli bireylerin pandemi sürecinde sosyal sorunlarının daha da kötüleştiğini tespit etmiştir. Aynı zamanda engelli bireylerin bu süreçte daha çok ayrımcılığa maruz kaldıkları ve hizmetlere erişim sıkıntılarının arttığı sonucuna ulaşmıştır. Koon ve arkadaşları (2020) araştırmalarında engelli bireyleri en olumsuz etkileyen konunun sosyalleşme olduğunu tespit etmişlerdir. Bu süreçte genel olarak topluma katılmanın zorlaştığı, aile ve arkadaşlarla iletişimin sınırlandırıldığı görülmektedir.

Araştırma kapsamında ele alınan alanlardan biri olan eğitim konusunda katılımcıların bazıları, eğitim hayatlarının olumsuz etkilendiğinden ve çeşitli sorunlar yaşadıklarından bahsetmiştir. Bu sorunlar genel olarak fiziksel çevre koşullarının yetersizliği, materyal erişiminin zorluğu; öğrenci, veli ve öğretmenlerin bilinçsiz tutumlarından kaynaklanan sorunlar olarak belirlenmiştir. Bu durum engellilerin, temel bir hak olan eğitim hakkına eşit bir şekilde erişmelerine engel olmaktadır. Literatürde benzer sonuçlara ulaşılan çalışmalar mevcuttur. Sart ve arkadaşlarının (2016) yaptıkları araştırmada engellilerin eğitim sorunlarının; okulların fiziksel altyapı ve materyal eksiklikleri, kilit personelin sayıca yetersiz olması, engeli olan öğrencinin arkadaş ortamına kabul edilmemesi veya ayrımcılığa uğraması, öğrenci sınıftan alınsın diye imza kampanyaları yapılması, engeli olan bir çocuğun başka bir velinin şiddetine maruz kalması, akranları tarafından duygusal zorbalığa uğraması gibi sosyal dışlanma şeklinde gözlemlendiği tespit edilmiştir.

Yapılan araştırmada elde edilen bulgulara göre pandemi dolayısıyla eğitimin uzaktan devam etmesinin, engelli bireyleri bazı alanlarda olumlu bazı alanlarda ise olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Olumlu etkilenen katılımcılar; fiziksel çevre koşulları ve ulaşımdan kaynaklanan zorluklar, örgün eğitim gördükleri zaman diliminde sınavların ve ödevlerin uygulanma şekli ile ilgili yaşadıkları problemlerin uzaktan eğitimle ortadan kalktığını ifade etmiştir. Bulgu, literatür ile paraleldir. Kalaç ve arkadaşları (2020) çalışmalarında engellilerin kullanılan dokümanlara ulaşabildiklerini ancak sınavların

çevrimiçi olması durumunda erişilebilirlikte zorluk yaşayacaklarını belirterek, sesli betimleme talep ettiklerini ve sadece Covid-19 süreci için değil, engelli öğrencilerin okula fiziki olarak gidip gelme zorlukları göz önünde bulundurulduğunda eğitimin onlar için kolayca çevrimiçi erişilebilir düzeyde olmasının önemli bir avantaj olabileceğini belirtmişlerdir.

Fiziksel engelli bireylerin yaşadığı sorunlardan biri de fiziksel çevre koşullarıdır. Yapılan araştırma kapsamında katılımcıların sarı çizgilerin üstüne engel konulması veya dayanaksız olması, rampaların dik olması, önüne araç park edilmesi veya rampaların eksik olması, arabaların kaldırıma park edilmesi, kaldırım basamaklarının yüksek olması, otobüs şoförlerinin yaklaşımı, sesli anons yetersizliği, otobüs numaralarını görememe ve metro raylarına düşme tehlikesi sorunlarıyla karşılaştıkları görülmüştür. Bulgular, literatür ile örtüşmektedir. Kozan ve arkadaşlarının (2018) yaptıkları çalışmada, görme engelli bireylerin ulaşım konusunda; otobüslerde ya da duraklarda sesli anons sisteminin olmaması veya çalışmamasından kaynaklanan sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Mülayim ve Pala'nın (2020) tekerlekli sandalye kullanan engelli bireylerle yaptıkları çalışmada ise rampaların yetersiz olduğu, rampaların önüne taşıt park edildiği, esnafların sattıkları ürünleri kaldırımda sergiledikleri için alanın işgal edildiği, engelli park yeri alanlarının denetlenmediği, toplu taşıma araçları için duraklarda engelliler için bekleme yerlerinin bulunmadığı ve toplu taşıma araçlarının engellilere uygun olarak düzenlenmediği tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda pandemi sürecinde fiziksel çevre koşullarına ilişkin sorunların arttığı, engellilerin pandemi sürecinde dışarı çıkamadıkları için kısıtlandıkları gözlemlenmiştir. Konuya ilişkin bulgulardan yola çıkarak katılımcıların hijyen konusunda yeterli özeni gösterememekten korktukları tespit edilmiştir. Bu sonuç literatür ile uyumludur. Kara'nın (2020) yapmış olduğu çalışmada, engelli bireyler yardım ve desteğe ihtiyaç duyduklarından sosyal mesafe kurallarını uygulama ve kendilerini izole etmede zorluk yaşayabilecekleri tespit edilmiştir. Goggin (2020) ise çalışmasında, dokunma duyusunu sıklıkla kullanan engelli bireylerin sosyal mesafenin sağlanması noktasında diğer insanlara göre daha çok zorlandıkları için sıklıkla hijyen problemi yaşadıklarını tespit etmiştir.

Araştırma alanlarından bir diğeri de ekonomik durumdur. Bu alanda katılımcıların çoğu öğrenci veya memur olmaları nedeniyle istihdamda ve ekonomik alanda sorun yaşamadıklarını fakat genel olarak istihdamı yetersiz bulduklarını ifade etmişlerdir.

Bununla birlikte iş bulamayan ve maddi durumu yeterli olmayan fiziksel engellilerin ekonomik olarak ciddi sıkıntılar yaşadığı gözlemlenmiştir. 2011 yılında Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen Nüfus ve Konut Araştırması verilerine göre engelli nüfusunun iş hayatına katılımı %22,1'dir (ASHB, 2020). Fiziksel engellilerin iş hayatına katılımı ekonomik açıdan bir zorunluluktur fakat engel durumları fiziksel engellilerin iş bulmasını diğer bireylere oranla daha fazla etkilemektedir. Türkiye'deki engellilerin iş hayatına katılmaları sistemdeki noksanlıklar ve uygulamadaki yetersizlikler nedeniyle oldukça zordur (Şen, 2018). Araştırma kapsamında edinilen bilgilere göre, bazı fiziksel engellilerin sosyal yardımlar dışında maddi bir geliri bulunmamaktadır. Dolayısıyla Covid-19 pandemisinin fiziksel engellilerin ekonomik durumu üzerinde genel olarak olumsuz etkiler bıraktığı söylenebilir.

Araştırmanın son alanı olan medyanın engellilere bakış açısına ilişkin bütün katılımcılar olumsuz değerlendirmeler yapmış; medyanın engelli bireylerin asıl sorunlarına değinmediğini belirtmişlerdir. Yavalar (2020) çalışmasında, dezavantajlı konumda olan engelli kişilere sınırlı bir biçimde yer veren gazetelerde engelli bireylerin özelliklerinden çok onları üreten ve yayanların yargılarına yer verildiğini belirtmiştir. Ortaya çıkan kalıp yargılar genelde iki temel kategoride ortaya çıkmaktadır. İlki engelli bireyleri acıma ve yetersizliklerini ön plana çıkarma şeklinde betimlerken, ikincisi ise onları süper kahraman olarak görmektedir. Bu çalışmada, katılımcıların çoğu medyanın pandemide engellilerin sorunlarına değinmediğini belirtmiştir. Literatür incelendiğinde, pandemi sürecinde medya ve engelli sorunlarını ele alan yeterli düzeyde çalışmanın bulunmadığı gözlemlenmiştir. Ancak, Engelli Kadın Derneği'nin (2020) pandemi sürecini de kapsayan tarihlerde gerçekleştirdiği medya taramasında; yazılı, elektronik ve görsel basında çıkan haberler taranmış, bu haberlerden pandemi sürecinde "engelli kadın" ve "koronavirüs" kelimeleri geçen toplamda 2763 haber tespit edilmiştir. Haberlerin bir bölümünde engellilerin pandemi sürecinde yaşadıkları sorunlara yer verildiği belirlenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma kapsamında fiziksel engelli bireylerin sorunlarının pandemi sürecindeki değişimi incelendiğinde pandeminin katılımcıları çoğunlukla olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Pandemi sürecinde fiziksel engelli bireylerin; genel olarak sağlık

hizmetlerinde yaşadıkları sorunların arttığı, sosyal hayatlarının durma noktasına geldiği, ekonomik sıkıntılar ve işsizlik sorunları ile karşı karşıya kaldıkları, hijyen sorunu ve ulaşım zorlukları yaşadıkları tespit edilmiştir. Buna karşın araştırmaya katılan engelli bireylerin çoğu pandeminin eğitim olanaklarını kolaylaştırdığını belirtmiştir. Okula erişimde yaşanan fiziksel çevreden kaynaklanan zorlukların uzaktan eğitim sürecinde ortadan kalktığı ve engel durumundan dolayı hareket kabiliyeti kısıtlı olan ve buna ilişkin ciddi ağrılar yaşayan katılımcılar için uzaktan eğitimin konfor oluşturduğu, bu sebeple pandeminin katılımcıların eğitim süreçlerini olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre pandemi ve salgın hastalıklarda öncelik, kamu sağlığını korumak olmuştur da hassas ve dezavantajlı gruptaki insanlar için alınan önlemlerin yeterli olmadığı düşünülmektedir. Covid-19 pandemisi küresel olarak önlem alınması gereken bir problemdir. Normal hayatta da birçok sorun ile karşılaşan dezavantajlı gruplar için koruyucu müdahale ve tedbirlerin artırılması gerektiği görülmektedir. Fiziksel engelli bireyler; pandemi sürecinde sorunlarının çözümüne dair uygulamaları yeterli bulup bulmadıklarına ilişkin soruyu çoğunlukla, uygulama yapılmadığı ya da uygulamaların yeterli olmadığı şeklinde yanıtlamıştır. Dolayısıyla Covid-19 sürecinde düzenlenen uygulama ve çalışmaların azımsanmayacak düzeyde olduğu fakat fiziksel engellilerin sorunlarının çözümü için yeterli olmadığı düşünülmektedir.

Özetle; pandemi sürecinde fiziksel engelli bireylerin birçok alanda olumsuz etkilendiği, mevcut olan sorunlarının çoğu alanda daha da katlandığı, beklentilerinin karşılanmadığı, sorunlarının çözümü için ihtiyaçları doğrultusunda gerekli düzenlemelerin yapılmadığını düşündükleri tespit edilmiştir. Aşağıda, araştırmada elde edilen veriler ışığında bu alanda yapılabilecek düzenleme ve öneriler sıralanmıştır:

- Pandemide karşılaştıkları zorluklar göz önünde bulundurularak, engelli bireylerin refahına yönelik ihtiyaç odaklı düzenlemeler yapılması ve bu alanda koruyucu önleyici tedbirler alınması elzemdir.
- Fiziksel engelli bireylerin hem genel sağlık ihtiyaçları hem de Covid-19 kaynaklı ihtiyaçlarının tespiti ve mevcut sağlık sorunlarının tedavisine ilişkin en uygun düzenlenmenin sağlanabilmesi için tıbbi sosyal hizmet ekibi tarafından çalışmalar yürütülmelidir. Karantina uygulamalarında engelli bireyler için kısıtlamalar esnetilmeli veya engellilere yönelik belli bir saat dilimi ayrılmalıdır.

- Uzaktan eğitime erişimde zorlanan tüm engelli öğrencilere internet desteği sağlanmalıdır. Görme engelli öğrenciler görsel olarak sunulan ders materyallerine erişemedikleri için ders materyalleri açıklanmalı ve video paylaşımları betimlenerek anlatılmalıdır. Sınavlar erişilebilir olmalı ve özel olarak ek süre verilmelidir.
- Pandemide görme engelli bireylerin fiziksel temasını en aza indirmek ve destek almadan buldukları durakları anlayabilmeleri için tüm durak ve ulaşım araçlarında sesli anons sistemleri etkinleştirilmelidir. Fiziksel engelli bireylerin çalıştığı işyerlerine esnek ve evden çalışma modeline uygun gerekli teknolojik ekipman ve destek sağlanmalıdır. Uzaktan çalışmak mümkün değilse riski yüksek engelliler için ücretli izin gibi uygulamalar düzenlenmelidir.
- Bu alanda yapılan akademik çalışmalar desteklenerek, daha geniş örneklem gruplarıyla çalışmalar yürütülmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020). Erişim: 12 Aralık 2020
https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/60415/istatistik_bulteni_ekim20.pdf
- Altındağ, Ö. & Sağlam M. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Engelli Bireyler Hakkındaki Farkındalıkları, *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 17(1), 22-37.
- Artan, T., Atak I., Karaman, M., & Cebeci, F. (2020). Koronavirüs (COVID-19) Salgınında Sosyodemografik Özellikler, Psikolojik Sağlık ve Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki. *Electronic Turkish Studies* 15 (6), 79-94.
- Aydın, E. (2020). COVID-19 Pandemisinde Toplumsal Gerçeğimiz: İşitme Engelliler, *Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Dergisi*, 2(1), 12-15.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Başaran, E. (2020). “Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sürecinde Dezavantajlı Gruplar: Engelli Bireyler Özelinde Nitel Bir Çalışma”, *Pandemi Sürecinde Sosyoekonomik Değişim ve Dönüşümler (Fırsatlar, Tehditler, Yeni Normaller)*, Edt: Fatih Kaleci, Emrah Başaran), NEÜ Yay, 405-445.

BM (2020). BM” Covid-19 ve Engelli Bireyler” Raporu Erişim Adresi: <https://kasder.org.tr/bm-covid-19-ve-engelli-bireyler-raporu/>.

Engelli Kadın Derneği. (2020). *Covid-19 Pandemi Sürecinde Engelli Kadınların İnsan Hakları İzleme Raporu*. Erişim: 6 Ocak 2021. <http://engellikadin.org.tr/wp-content/uploads/2021/03/ENGKAD-COVID-19-IZLEME.pdf>.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2020). *2020 Faaliyet Raporu*. Erişim: 12 Mart 2021. <https://www.csgb.gov.tr/media/73621/2020-faaliyet-raporu.pdf>.

Erkoç, B. & Güner, T. (2021). Engelli Bireye Sahip Ailelerin Akılcı İlaç Kullanımına İlişkin Tutum ve Davranışlarının Belirlenmesi, *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 8(1), 14-20.

Goggin, G. (2020). Disability, communication, and life itself in the COVID-19 pandemic, *Health Sociology Review*, 29(2), 168-176.

İkizoğlu, M. (2005). Özürlü, Özürlü Ailesi ve Toplum İlişkisi, *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 5(1), 48-58.

Jesus, T., Bentley, J. & Bogdanova, Y. (2021). Lockdown-Related Disparities Experienced by People with Disabilities during the First Wave of the COVID-19 Pandemic: Scoping Review with Thematic Analysis, *Int J Environ Res Public Health*, 28 (12).

Kalaç, M.Ö., Telli G., & Eronal Y. (2020). Covid-19 Mücadelesi Kapsamında Uzaktan Eğitim Sürecinde Engelli Öğrencilerin Durumu Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları* Yayın No:0040.

Kara, E. (2020). KOVİD-19 Pandemisindeki Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Hizmet İşgücünün İşlevi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*,4(1), 26-34.

Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*,1(1),62-80.

Karip, S., (2016). Engelli Bireylerin Sağlık Hizmetleri Kullanımında Yaşadıkları Sorunlar: Konya Örneği. *Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı*, Konya.

- Koon, L., Greiman, L., Schulz, J., Goddard, K., Nzuki & I. Hall, J. (2020). Examining The Effects of The COVID-19 Pandemic on Community Engagement For People With Mobility Disabilities, *Disabil Health J.*, 15(1S).
- Kozan, H. Ö., Bozgeyikli, H., & Kesici, Ş. (2018). Engelsiz Kent:Görme Engelli Bireylerin Kentlerde Yaşadıkları Problemler, *Kent Araştırmaları Dergisi*, 23(9), 216-235.
- Kumtepe, H. (2001). Ankara İlinde Yaşayanların Engellilere Yönelik Tutumları, *Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı*, Ankara.
- Mülayim, A. & Pala, G. (2020). Tekerlekli Sandalye Kullanan Engellilerin Sosyal Hayata Katılımında En Büyük Engel; Yapılı Çevrede Yaşanan Problemler ve Çözüm Önerileri, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Özel Sayı(2), 357-382.
- Sart, H., Barış, S., Sarıışık, Y., & Düşkün, Y. (2016). Engeli Olan Çocukların Türkiye'de Eğitime Erişimi: Durum Analizi ve Öneriler, *Eğitim Reformu Girişimi*. Erişim: 4 Ocak 2021. http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG_Engeli-Olan-%C3%87ocuklar%C4%B1n-T%C3%BCrkiyede-E%C4%9Fitime-Eri%C5%9Fimi.pdf.
- Şen, M. (2018). Türkiye'de Engellilere Yönelik İstihdam Politikaları: Sorunlar ve Öneriler, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8(2), 137-147.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Covid-19 Bilgilendirme Sayfası, (2020). Erişim: 25.03.2021. <https://Covid19.Saglik.Gov.Tr/Tr-66300/Covid-19-Nedir-.Html>.
- Yaman, Ö. M. (2016). Apaçi Gençlik, Gençlerin Toplumsal Davranış ve Yönelimleri: İstanbul'da Apaçi Altkültür Grupları Üzerine Nitel Bir Çalışma, (7. Basım). İstanbul: Şenyıldız Matbaacılık.
- Yavalar, D. E. (2020). Yazılı Basında Engellilerin Temsili: Hürriyet, Milliyet, Sabah Gazetesi Örneği, *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 28(1), 305-323.
- Yıldırım, A., & Şimşek H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüksel, A. N. (2020). Nitel Bir Araştırma Tekniği Olarak: Görüşme. *Social Sciences Studies Journal*, 547-552.